

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DİLLƏR UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

ZEMFİRA RAFİK qızı ƏHMƏDOVA

İNGİLİS VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ
FRAZEOLÖJİ EVFEMİZMLƏR

5714.01-Müqayisəli-tarixi və müqayisəli-tipoloji dilçilik

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

AVTOREFERATI

Bakı – 2018

Dissertasiya Azərbaycan Dillər Universitetinin İngilis dilinin leksikologiyası və üslubiyatı-1 kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: Əzizə Hüseyn qızı Hacıyeva
filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

Rəsmi opponetlər: Nigar Çingiz qızı Vəliyeva
filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

İlham Mikayıl oğlu Təhirov
filologiya üzrə elmlər doktoru

Aparıcı təşkilat: Bakı Dövlət Universitetinin Ümumi dilçilik kafedrası

Müdafiə _____ 2018-ci il saat ____-da Azərbaycan Dillər Universitetinin nəzdində elmlər doktoru və fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim olunan dissertasiyaların müdafiəsini keçirən D.02.081 Dissertasiya Şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ 1014, Bakı şəhəri, R. Behbudov küçəsi, 134.

Dissertasiya ilə Azərbaycan Dillər Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq olar.

Avtoreferat ____ _____ 2018-ci il tarixində göndərilmişdir.

Dissertasiya Şurasının elmi katibi,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Həmidə Əhməd qızı Əliyeva

TƏDQIQATIN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı. İngilis və Azərbaycan dillərində frazeoloji evfemizmlərin tədqiqi dilçiliyin aktual problemlərindəndir. Bu problemin həlli müxtəlif sosial təbəqələrdə (məişət, tibb, publisistika) evfemizmlərin üslubi imkanlarını aşkar edir, hər iki dilin ekspressiv sahələrini daha da dərindən dərk etməyə imkan yaradır. Dilçilikdə evfemizmlərin leksik-semantik, üslubi çalarlarına aid tədqiqat işləri olsa da, frazeoloji evfemizmlər xüsusi və ümumi dilçilikdə əsas tədqiqat obyektı olmamışdır. İngilis dilində evfemizmlərin leksik-semantik və funksional-semantik tədqiqinə diqqətinin yaranma səbəbi onların tədqiqat üçün maraq doğuran sintaktik strukturu və xüsusi semantikasının qeyri-adiliyidir.

Dissertasiyanın məqsəd və vəzifələri. Tədqiqat işinin məqsədi ingilis və Azərbaycan dillərində olan frazeoloji evfemizmlərin araşdırılması, onların spesifik strukturu və semantik xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi, nitqdə işlədilməsi və mətndəki mövqeyinin müəyyənləşdirilməsindən ibarətdir. Bu məqsədlə aşağıdakı vəzifələr qarşıya qoyulmuşdur:

- ingilis dilində evfemizmlərin tədqiqinin nəzəri prinsiplərini araşdırmaq;
- ingilis və Azərbaycan dillərində frazeoloji evfemizmlərin xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirmək və onların statusunu təyin etmək;
- frazeoloji evfemizmlərin işlənməsi mənbələrini aşkar etmək;
- frazeoloji evfemizmlərinin leksik üslubi vasitə kimi nəzəri prinsiplərini tədqiq etmək;
- frazeoloji evfemizmlərin istifadə səbəblərini və seçimini şərtləndirən sosial faktorları açıqlamaq;
- işgüzar evfemizmlərin semiotik xüsusiyyətlərini açıqlamaq.

Tədqiqat işinin fərziyyəsi. Tədqiqat işinin fərziyyəsi frazeoloji evfemizmlərin özünəməxsus struktur xüsusiyyətlərə və funksional-semantik əlamətlərə malik olmasını açıb göstərməkdən ibarətdir.

Tədqiqat işinin elmi yeniliyi. Tədqiqat işinin elmi yeniliyi ondan ibarətdir ki, frazeoloji evfemizmlərin təhlili ingilis və Azərbaycan dillərində sistemli şəkildə tədqiq edilir. Tədqiqatda ingilis və Azərbaycan dillərində frazeoloji evfemizm problemlərinin tədqiqinin nəzəri prinsiplərinin araşdırılması, frazeoloji evfemizmlərin statusunun təyin edilməsi, frazeoloji evfemizmlərin istifadəsinin səbəbləri və onun seçimini şərtləndirən sosial faktorların açıqlanması, frazeoloji evfemizmlərin təsnifi, mexanizmi, yaranma üsulları və funksiyalarının sistemləşdirilməsi və onların yaranma mənbələri göstərilir.

Tədqiqatın obyektı. Dissertasiyanın tədqiqat obyektini ingilis və Azərbaycan dilli mətnlərdə istifadə olunan frazeoloji evfemizmlərin ekspressiv və üslubi vasitələri, leksik-semantik və funksional xüsusiyyətlərinin tədqiqi təşkil edir.

Tədqiqatın predmeti. Tədqiqatın predmeti ingilis və Azərbaycan dillərinin müxtəlif funksional üslublarında mövcud olan frazeoloji evfemizmlərin leksik-semantik və funksional xüsusiyyətlərinin ayrırcıları kimi çıxış edən dil vasitələrinin üzə çıxarılması, sistemləşdirilməsi və ümumiləşdirilməsidir.

Tədqiqatın metodu. Dissertasiya işində müqayisəli, müqayisəli-qarşılaşdırma, müşahidə, linqvistik təhlil və eksperimental təhlil metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın materialı. Tədqiqatın materiallarını ingilis və Azərbaycan dillərində müxtəlif funksional üslublara aid mətnlər təşkil edir.

Tədqiqatın nəzəri əhəmiyyəti. Tədqiqatdan əldə edilən nəticələr kontrastiv və müqayisəli-tipoloji dilçiliyin inkişafı baxımından nəzəri və təcrübi əhəmiyyət kəsb edir. Tədqiqat işinin nəzəri əhəmiyyəti onunla izah olunur ki, burada ingilis və Azərbaycan dillərində frazeoloji evfemizmlərin leksik-semantik və funksional təhlili üzrə nəzəri fikirlər ümumiləşdirilir.

Tədqiqat işinin praktik əhəmiyyəti. Tədqiqat işinin praktik əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, dissertasiyanın nəticələrindən leksikologiya fənnindən mühazirə və seminarlarda müxtəlif sistemli dillərin müqayisəli şəkildə öyrənilməsində geniş istifadə edilə bilər.

Müdafiəyə təqdim olunan müddəalar. Dissertasiya işində müdafiəyə təqdim edilən əsas müddəalar bunlardır:

- 1) ingilis və Azərbaycan dillərində frazeoloji evfemizmlərin leksik-semantik və funksional xüsusiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsi;
- 2) frazeoloji evfemizmlərin cümlədə yerinin və funksiyasının dəyişməsi;
- 3) tabuların evfemizmlərlə əvəzlənməsi;
- 4) disfemizmlərin mətn daxilində işlənmə dərəcəsi;
- 5) frazeoloji evfemizmlərin istifadəsinə təsir edən amillərin aşkar edilməsi.

Tədqiqat işinin aprobasiyası. Dissertasiya işi Azərbaycan Dillər Universitetinin İngilis dilinin leksikologiyası və üslubiyatı I kafedrasında yerinə yetirilmişdir. Tədqiqatın əsas müddəaları respublikamızda və xaricdə dərc edilmiş 10 məqalədə öz əksini tapmış, dissertasiyanın mövzusu ilə bağlı ADU-da keçirilmiş respublika və beynəlxalq səviyyəli konfranslarda məruzələr edilmişdir.

Dissertasiya işinin strukturu: Dissertasiya işi giriş, üç fəsil, nəticə və istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

TƏDQIQAT İŞİNİN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiyanın “Giriş” hissəsində mövzunun aktuallığı, tədqiqatın obyekt və predmeti, elmi yeniliyi, məqsəd və vəzifələri, nəzəri və praktik əhəmiyyəti, material və metodları, müdafiəyə çıxarılan müddəalar və dissertasiyanın quruluşu haqqında məlumat verilir.

Tədqiqatın “*İngilis və Azərbaycan dillərində evfemizmlərin tədqiqi məsələləri*” adlanır. L.Krısın evfemizmlərə kommunikativ münaqişə və uğursuzluqdan boyun qaçırmaq cəhdi kimi yanaşır və əks tərəfdə kommunikativ diskomfort yaratmamaq məqsədi daşdığını qeyd edir.¹

Dissertasiyanın “*İngilis və Azərbaycan dillərinin ekspressiv və üslubi vasitələri*” adlanan birinci yarım fəslində dilçilikdə dilin ifadəli, ekspressiv və üslubi vasitələri, troplar, nitq fiqurları kimi terminlərdən geniş istifadə olunur. Bəzən müxtəlif üslublarda bu terminlər sinonimik, bəzən də fərqli mənalı olur. Bədii üslubun ən vacib xüsusiyyəti obrazlılıqdan ibarətdir. Obrazlılıq bədii üslubun əsas xüsusiyyəti olmasına baxmayaraq, o, hər hansı bir mətni ümumilikdə emosional çalarlı edə bilər. Emosionallıq (və ya ekspressivlik), öncə, obrazlılıqla bağlıdır. Bu ondan irəli gəlir ki, emosional və ya ekspressiv nitq həm də obrazlı nitq hesab olunur. Müxtəlif üslublarda (mətnlərdə) obrazlılığın və ya emosionallığın göstəriciləri, xüsusilə, dilin üç əsas səviyyəsində: fonetik, leksik və qrammatik səviyyədə reallaşır.

Q.Ş.Kazımov bununla bağlı yazır: “Şübhəsiz, dildə obrazlılıq imkanları sonsuzdur. Bədii əsər keçmişin bu sahədəki bütün yaxşı nümunələrini qoruyub saxlamaqla yanaşı, daim inkişaf və zənginləşmə prosesi keçir. Obrazlılıq-estetika sənətsünaslıq və dilçiliyin birgə tədqiq obyektlərindəndir. Bir sıra belə kateqoriyalar var ki, onlar müxtəlif elm sahələrinin kəsişmə nöqtələridir və ya həmin elm sahələri çox xırdalanmış hesab olunmalıdır. Hər kəs buna öz prizmasından yanaşır, obyektə öz ölçülərinə müvafiq nəzərdən keçirir.”²

Y.M.Skrebnevin müasir təsnifatı bu anlaşımlara yeni şərh verir: paradiqmatik və sintaqmatik vasitələr. Paradiqmatik (assosiativ) vasitələr

---

¹ Крысин Л.П. Эвфемистические способы выражения в современном русском языке // РЯШ, 1994. - №5.

² Kazımov Q.S. Müasir Azərbaycan dili frazeologiyası. Bakı: V.İ.Lenin adına API-nin mətbəəsi, 1961, s.38

müəllifin seçdiyi söz və ifadələrin mənacə onlara yaxın söz və ifadələrin oxşarlığına (assosiasiya) əsaslanır və potensial mümkün olur, lakin məndə üstünlük təşkil etmir. Sintaqmatik (ifadəli) vasitələr hissələrin xətti vəziyyətinə əsaslanır və onların effekti əsasən vəziyyətdən asılıdır. Bu bölgü şərtidir, çünki bu və ya digər hadisə obrazlığın yaranmasında, təsvirində iştirak edir və ekspressiv funksiyanı yerinə yetirir.¹

İ.R.Qalperinin təsnifinə görə, ifadəli və üslubi vasitələr üç böyük qrupa bölünür: fonetik, leksik və sintaktik.²

Dissertasiyanın birinci fəslinin ikinci yarım fəslə *“Tabu və onun dilçilikdə rolu”* adlanır. Dilçilikdə “tabu” anlayışının mənalari haqda müxtəlif fikirlər var. Tabunun yaranmasını alimlər insan cəmiyyətinin ən erkən mərhələlərinə aid edirlər. Tabu söz və birləşmələr arasında ilk növbədə heyvan adları, əxlaqi tabular özünəməxsus yer tutur. Əxlaqi tabunun hərəkət və ünsiyyət prosesindəki təzahür formaları vardır. Keçmiş əxlaq normalarına görə kişi öz uşaqlarının adlarını öz böyüklərinin yanında çəkə bilməzdi. Bu həm əxlaqi, həm də etnoqrafik tabudur. Bu adət Azərbaycan xalqına xas olsa da, ingilis dilində də belə hallara bəzən təsadüf edilir. Tabu cəmiyyətdə, əsasən də qədim cəmiyyətdə, qəbul edilmiş (cəzavermə qorxusu altında) və cəmiyyətin hər hansı bir üzvünün müəyyən bir hərəkəti ilə bağlı sözlərdir və onları işlədənlər ilahi qüvvələr tərəfindən ciddi cəzalandırılırdılar.

Antropoloq N.V.Tomas Britaniya Ensiklopediyasında “Tabu” adlı məqaləsində yazır: “Əminliklə qeyd edə bilərik ki, tabunun əhatə dairəsi ancaq bundan ibarətdir: a) müqəddəs (və ya natəmiz, şəər) şəxs və ya əşyalarla bağlı xüsusiyyətlər; b) müxtəlif növ məhdudiyətdən törəyən əlamətlər”. Alim tabunu biri-birindən fərqlənən növlərini də göstərir:

- vasitəsiz, birbaşa tabular (sirli güclərin fəaliyyətinin nəticəsi kimi mövcuddur və hər hansı bir şəxs, yaxud əşya ilə əlaqəlidir);
- ötürülən, keçən və yaxud dolaylı tabular (mənbəyi sirli qüvvələrdir);
- ancaq ya müxtəlif vasitələrlə əldə olunan, ya da din xadimləri, başqılar və başqaları tərəfindən qoyulan tabular.

Z. Freyd “Totem və Tabu” kitabının fəsilələrinin birində tabunu

---

¹ Скрёбнев Ю.М. Основы стилистики английского языка. М.: АСТ, 2004, с. 221

² Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. М.: Наука, 1981, с. 28

aşağıdakı məna növlərinə ayırmışdır:¹

1. ölümlə bağlı tabular; 2. heyvan adları; 3. bitki, mineral, təbiət hadisələri; 4. bədən üzvlərinin adları; 5. ölüm və xəstəlik adları.

Zaman keçdikcə bir sıra tabular (hüquqi, sosial, dini) dövlət tərəfindən də yaradılır. Mədəni cəmiyyətdə yol verilməyən tabular, işlənməsi məqbul sayılmayan sözlər, onlarla bağlı müzakirələr satira və komediyalarda, yumoristik ifadələrlə işlədilir:

1. qidaya və ya içkiyə dair tabu;
2. simanın (üzün) açılmasına dair tabu.

Tabunun əsas mənasını (ibtidai insanlarda misilsiz güclərin düşməncəsinə təzahüründən can qurtarmaq məqsədilə müəyyən hərəkətlərə dini yasaqlar yalnız bir neçə evfemizm və evfemizasiya mənbələri təşkil edir (tanrının adını, əzrail, pis ruhlar, heyvan adlarını bildirən tabulara qoyulan dini yasaqlar). Bu fəsildə amerikan və ingilis mədəniyyətlərində tabulaşmış mövzular təhlil edilərək, onların ən universalları aşkar edilmişdir: din, cinayət, cinsi əlaqə, insan (bədən hissələri), paltar hissələri, xəstəlik və zədələr, həyat prosesləri, yaş və ölüm, iş növləri, maaş, kasıblıq, hökumət, siyasət, təhsil, əyləncə, incəsənət, səhiyyə və s. Qeyd edək ki, tabu və evfemiyanın dini və mənəvi motivləri bəşər tarixi boyu paralel və birgə iştirak etmişdir.

Bu yarım fəsildə həmçinin tabunun kəbs etdiyi mənələrdən bəhs edilir. Bu, əşyaları və insanları adilikdən uzaqlaşdırır və onun ali ideallarla, yaxud da Allahla əlaqəsini göstərir, nəyinsə bir kəsə və yaxud hər hansı əşyaya məxsusluğunu, hətta onun əhd obyektini olduğunu ifadə edir. Tabu ümumiyyətlə dilçilikdə ibtidai təsəvvür və etiqadlarla əlaqədar olaraq işlədilməsi məsləhət görülməyən söz və ya ifadələr mənasında qəbul olunmuş termdir. Polineziyalılar tabunun əksini noya adlandırır və bu “hər yerdə, cəmiyyətdə, ictimaiyyətdə yol verilə bilən” mənasını daşıyır.

Tabu cəmiyyətdə geniş yayılmış anlayışdır. Tabunun formalaşdırdığı psixologiya təkcə dini sahədə deyil, həmçinin cəmiyyətin ruhuictimai həyatının bütün sahələrində-hüquqda, mənəviyyatda, hətta elmdə də özünü büruzə verirdi. Tədqiqat nəticəsində əldə edilmiş faktlara əsasən, deyə bilərik ki, evfemizmlərin yaranmasına səbəb tabu hadisəsi olmuşdur. Disfemizmlər isə evfemizmlərin əksi kimi yaranmışdır. Əslində disfemizmlər tabu olsalar da mənəni sərt, kobud, mənfi şəkildə və daha

---

¹ Зигмунд Ф. Тотем и табу. М. АСТ: Олимп, 1997, с. 26

təsirli ifadə edə bilər. Disfemizmlərdə üslubi modallıq və subyektiv münasibət daha güclü olur. Məsələn, ingilis dilində *to go to hell* (cəhənnəmə vasil olmaq(ölmək)), *go away* (rədd olmaq(getmək)) və s. misallar tabu yox, disfemizmdir.

Evfemizm və disfemizmin əlamətləri onları başqa hadisələrin əlamətlərindən ayırmağa imkan verir. Slenq sözlərlə ifadə olunan evfemizmləri və ya onları slenqin özündən fərqləndirmək lazımdır, çünki bəzən slenqlərə xas neqativ denotativ peyorasiyaya baxmayaraq, assosiativ melorasiyaya da rast gəlmək olarki, bu da evfemizm-slenqizmdir.¹ Slenq termini müasir ingilis dili meyarlarından və istifadə dairəsindən aşağı olan bütün qeyri-rəsmi sözlərə aid edildiyindən fikir ayrılığına səbəb olur. Bir çox dil daşıyıcıları tərəfindən şifahi, xüsusən də qeyri-rəsmi ünsiyyətdə istifadə edilən slenqlər son dərəcədə emosional və ifadəli sözlərdir. Beləliklə, neqativ praqmatik effekti neytrallaşdırmaq məqsədilə istifadə olunan neqativ çalarlı sözləri parafrazlaşdırmaq və evfemizmə xas olan yumşaltma funksiyasında istifadə olunan slenq ifadələr aiddir. Məsələn: *toilet* yəni *tualet* əvəzinə *the little house, aunt's closet*, yəni *ayaq yolu, su başı* və s. İfadəni yumşaltmağa və xoşa gəlməz məzmunu gizlətməyə imkan verməyən, lakin danışan tərəfindən ifadəni daha ekspressiv çalarlı etmək üçün vərdiş halında istifadə olunan ifadələr məhs slenqlə ifadə olunur.

Disfemizmlərin kobud ifadələri bildirməsinə baxmayaraq, vulqarizm və slenqi disfemizmdən fərqləndirmək problemi yaranır. Bu halda differensiyanın əsas kriteriyası bu vahidlərin kommunikativ məqsədindən ibarətdir. Slenq və vulqarizmlərin istifadəsi vərdiş halını almışdır və danışan onların nə bildirdiyi haqda düşünmür və ya onları həddən artıq formal olmamaq üçün, kimi isə təqlid etmək məqsədilə istifadə edir. Disfemizm isə danışan tərəfindən bilərəkdən müəyyən situasiyaya uyğun eyni denotativ daha yumşaldılmış adının olması şərtilə istifadə olunur. Vulqarizmlə ifadə olunmuş disfemizm neqativ praqmatik effekti gücləndirir.²

Dissertasiyanın birinci fəslinin üçüncü yarım fəslə “*Evfemizmlərin təsnifatı*” adlanır. Bu hissədə ingilis və Azərbaycan dillərində evfemizmlər aşağıdakı qruplara bölünmüşdür:

- struktur siyasi evfemizmlər;

---

¹ Mc.Gill. Double-standard English / English Today 1998, vol. 4, № 1, p. 6-12

² Kərimov Y.K. Azərbaycan dilində evfemizmlər. Bakı, 1999, s. 77

• yaranmanın semantik üsulları (mənanı ümumiləşdirərək perifrəzlaşma və mənanın metaforizasiyası siyasi evfemizmlərin yaranmasının ən produktiv üsulları hesab olunur);

• siyasi evfemizmlərin ən geniş yayılmış sahələri siyasət və hərbdır;

• ingilis dili daşıyıcıları üçün yumşaltmaq və gizlətmək tələb edən ictimai həyatın ən “zəif” aspektləri bunlardır: mənfi reaksiyaya (münasibətə) səbəb olan iqtisadiyyat və biznesdə fəaliyyət, mənfi xarakteristika və keyfiyyətlər (ictimai insanlar), hökumətdə, totalitar rejimdə azadlığın boğulması.

İngilis dilində çoxmənalı “siyasi” sözün strukturunun müqayisəli təhlili göstərir ki, bu söz çox hallarda “hökumət” və “dövlət” anlayışları ilə sıx bağlıdır. İngilis dilində siyasi evfemiya, əsasən hökumət və idarəçilikdə, ictimai hərəkət və ictimai həyatda istifadə olunur. Tezaurus metodu ilə ingilis dilində siyasi evfemizmlərin sistemləşdirilməsi və onların müqayisəli aspektdə öyrənilməsi siyasi evfemizmlərin sonrakı araşdırma perspektivlərinə əsaslanır.

Qeyd etməliyik ki, sosio-psixiki faktorlar frazeoloji evfemizmlərə aid olan sahələri təyin edir. Bu sahələrə frazeoloji evfemizmlərin müəyyən leksik layları aiddir. Təsnifat məsələsinə gəldikdə, evfemizmlərin tədqiqi ilə bir sıra tədqiqatçılar məşğul olmuşdur (D.K.Zelenin, V.Xavern, Ç.Keyni, A.M.Kasev, X.Nurp, A.C.Kurkiyev, B.A.Larin, A.A.Xapanskaya). Tədqiqat işində evfemizmlərin müasir təsnifatı əsas götürülmüşdür (A.A.Xalanskaya, V.V.Panin). Bura dörd əsas tematik qrup aiddir:

1) nəzakətlik prinsipinə uyğun gələn evfemizmlər;

2) tabu prinsipinə əsaslanan evfemizmlər;

3) iqtisadi, siyasi və sosial həyatda mənfi hadisələri kamuflıyaj edən evfemizmlər.

4) müxtəlif ixtisasların sosial statusunu artıran evfemizmlər.

Dissertasiyanın *“İngilis və Azərbaycan dillərində frazeoloji evfemizmlərin leksik-semantik xüsusiyyətləri”* adlanan ikinci fəslə üç yarım fəsilədən ibarətdir.

“Frazeoloji evfemizmlərin ümumi səciyyəsi” adlanan birinci yarım fəsilə *“evfemizm”* termininin mənşəyi araşdırılır. *“Eupheme”* etimoloji cəhətdən haqqında danışılması və ya adının çəkilməsi namünasib sayılan dini məfhumların yerinə işlənən söz və birləşmələrə deyilirdi, başqa sözlə, kafir danışığının (blaspheme) əksi demək idi. Bu terminin etimologiyasını araşdırdıqda görünür ki, ilkin mərhələdə dini qadağaların yaranması nəticəsində belə sözlərə ehtiyac yaranmışdı. Ən qədim evfemizmlər dilə gətirilməsi yasaq olan ilahların adlarıdır. Təhlil olunmuş

evfemizlərin işlənməsi, ilk öncə, onunla müəyyənləşir ki, həm antesedent, həm də evfemizm bir sözdən ibarət olmalı, sonra isə tədqiq olunan vahidlərin tematik aiddiyyəti təyin edilməlidir.

Bu fəslin “*Frazeoloji evfemizmlərin leksik-semantik mənalari*” adlı ikinci yarım fəslində evfemizmlərin leksik-semantik mənalərindən danışılır. Əldə olan mənbələrə əsasən evfemizmlərin ingilis və Azərbaycan dillərində leksik-semantik məna qruplarına dair aşağıdakıları söyləməklər:

- a) ailə münasibəti ilə əlaqədar evfemizmlər;
- b) evlənmək və evləndirməklə əlaqədar yaranan evfemizmlər;
- c) ailəyə çatdırılan xəbərlərlə əladədar evfemizmlər.

Bu fəslin üçüncü - “*Frazeoloji evfemizmlərin sinonimliyi*” adlanan yarım fəslin də frazeoloji evfemizmlərdə sinonimlik, semantik kateqoriya olması məsələsi öz həllini tapmışdır. Hər bir dildə olduğu kimi ingilis dilində də bu və ya başqa kobud mənalı, insan qəlbinə toxunulacaq anlayışı bildirmək üçün bir deyil, bir neçə frazeoloji evfemizmlərdən istifadə olunur. Belə frazeoloji evfemizmlərdə həm məna, həm də üslubi cəhətdən yaxınlıq olur. Frazeoloji evfemizmlərdə sinonim formaların yaranmasında aralıq variantların olmaması eyni frazeoloji evfemizmlərin yaranmasına səbəb olur. Məsələn: *to kill oneself*, yəni *özünü öldürmək* əvəzinə *to commit suicide*, *to take one's own life*, yəni *həyatına son vermək*, *həyatına qıymaq* və s. eyni frazeoloji evfemizmin müxtəlif formalarıdır. Burada yalnız komponentlər variantlaşır. Fikri hərtərəfli, obrazlı və dəqiq ifadə etmək üçün əlverişli bədii vasitələrə çevirir. Bədii əsərlərin dilində və nitqdə belə evfemistik sinonim cərgələrdən çox istifadə olunur. Bu zaman canlı danışıq dili ilə əlaqə artır və frazeoloji ifadə yaradıcılığı zənginləşir.

Məna və üslubca bir-birinə uyğun gələn, bərabər mənalı olan, lakin məna çalarlığı və üslubi rəngarəngliyinə görə fərqlənən, deyimi sadələşdirən və yumşaldan frazeoloji sinonimlər evfemistik frazeoloji sinonimlər adlanır. Məsələn: *to comb somebody's hair*, *to give somebody a lecture*, yəni *bir kəsin cavabını vermək*, *bir kəsə yaxşıca dərs vermək*, *bir kəsin iynəsini vurmaq*. İngilis dilinin frazeoloji evfemizmlərində olan sinonimliyə yalnız ədəbi dildə deyil, danışıq dilində də rast gəlinir. Məsələn, *to blacken smb's eye*, yəni *bir kəsin gözünü qaraltmaq*, *göyərtmək*; *to box smb's ear*, yəni *bir kəsin qulağının dibindən sillə vurmaq*, *to beat somebody to feel the pinch*, yəni *pulsuzluq hiss etmək*, *ehtiyac hiss etmək* və s.

The government raised taxes so much that even the rich began to feel the pinch.

Frazeoloji evfemizmlərdə feil komponentli sinonimlər isim komponentli sinonimlərə nisbətən çoxluq təşkil edir. Bu xüsusiyyət feil komponentli frazeoloji evfemizmlərin üslubi imkanlarının genişliyi ilə bağlıdır.

Dildə evfemizmlərlə yanaşı, disfemizmlər də mövcuddur və onlar evfemizmin əksi kimi yaranmışdır. Əslində disfemizmlər tabu olsa da, mənani sərt, kobud, mənfi mənada təsirli ifadə etmək deməkdir. Disfemizmlərdə üslubi çalar, modallıq, subyektiv münasibət daha güclü olur. Məsələn: *die, yəni ölmək əvəzinə kick the bucket, kiss the dust, yəni gəbərmək, cəhənnəmə vasil olmaq, rədd olmaq, məğlubiyyətə uğramaq* sinonim sözlərlə ifadə edilən mənə cərgəsinin dominantını neytral göstərərək evfemizmləri sağda, disfemizmləri solda təsəvvür etmək olar. Məsələn: *rəhmətə getmək - ömrünü bağışlamaq - cəhənnəmə vasil olmaq*. Bu cür söz və ifadələr bədii dildə daha çox işlədilir.

Amma disfemizm anlamını tabu anlamı ilə əvəz etmək olmaz. Ayrılıqda tabu disfemizm deyildir, lakin sosio-mədəni, qəti etik normaya uyğun gəlməməsi qismində çıxış edir, belə ki, tabu həm evfemiya, həm də disfemiyanın yaranmasının əsası kimi çıxış edə bilər. Qeyd etməliyik ki, disfemizm diskursiv-kontekstual hadisədir: söz diskursun müəyyən vəziyyətlərində disfemizmə çevrilir, özü özlüyündə o, sadəcə aşağı səviyyəli və ya tabulaşmış leksika hesab olunur. Bütövlükdə, tabunu disfemizmin fəaliyyəti üçün əsas kimi qiymətləndirməmək olmaz. Disfemiyaya xas olan səciyyəvi xüsusiyyət denotatın saxlanılmasından ibarətdir, yəni dəyişiklik prosesi konnotativ komponentdə baş verir. Disfemiya halında denotat həm mənfi, həm də neytral ola bilər.

Beləliklə, evfemizm və disfemizm prosesləri dildə və nitqdə yeri olan 2 əks tendensiya: nitqin mənfi ekspressivliyinin yumşaldılması, onun maskalanması və ifadənin kobudlaşması, mənfi ekspressiyanın güclənməsi hesab olunur.¹ Kobud sözlərin sabit əvəzləyicisi və individual-kontekstual ifadələr hesab olunan evfemizmlər bu halda həmçinin okkazional yaranmalar və daimi mənaya malik olan disfemizmlərlə bağlıdır.

Tədqiqatın “*İngilis və Azərbaycan dillərində frazeoloji evfemizmlərin funksional təhlili*” adlanan üçüncü fəslə üç yarım fəsildən ibarətdir.

Birinci yarım fəsil “*Frazeoloji evfemizmlərin leksik üslubi vasitə kimi*” adlanır. Bu yarım fəsildə evfemizmlərə aid elmi ədəbiyyatın təhlili və aparılan müşahidələrdən bəhs edilir. Onlar kobud, nalayiq, deyimi münasib

---

¹ З. Фрейд. Тотем и табу. М. АСТ: Олимп, 1997, с. 224

sayılmayan, hətta ayıb sayılan, nəzakətsiz hesab edilən söz və ifadələrin əvəzediciləridir. Bu termin sadaladığımız ifadələrin yumşaldılması, layıqlı və mərifətli, bəlağətli söz və ifadələrlə əvəz olunmasını bildirən frazeoloji birləşmələrdir. Məsələn: *to die* (ölmək) felinin bir sıra evfemistik variantları mövcuddur: *to go to one's last resting place* (son mənzilə köçmək/getmək); *to join the majority* (əbədiyyətə qovuşmaq) və s.

*Bob Harden went to his last resting place in a coffin made of packing cases.*¹

Bu cümlədə “*coffin*” (tabut) sözü olmasa həmin ifadə “*Bob Hardenin uzun müddətli və axirinci dəfə istirahətə getməsi*” mənasında anlaşılırdı.

Müasir mədəniyyətin inkişafı ilə əlaqədar olaraq dildə bir çox evfemizmlər yaranır. Məsələn: *lying* əvəzinə *to be economical with the truth, giving a false coloring to the facts, to tell a tall story (or tale)*. Azərbaycan dilində də eyni yanaşma müşahidə olunur. Bir kəsin yalan danışmağı qarşısında *yalandır əvəzinə düz deyil, həqiqətə uyğun deyil, doğru deyil* və ya *nağil danışmaq* kimi frazeoloji evfemizmlərdən istifadə edilir.

Linqvistik ədəbiyyatda “evfemizm”-in kifayət qədər tərifinə rast gəlmək olar. Onlar təxminən bir-birinə oxşayan təriflərdir. Bu təriflər təhlil olunmuş və üç böyük qrupa bölünmüşdür:

Birinci qrupa kobud və xoşagəlməz ifadələrin yumşaldılması funksiyasını yerinə yetirən evfemizmlərin təfiri (Ç.Kapu, L.R.Qalperin, A.Spirs və başqaları);

İkinci qrupun tərifində əsas funksiyadan başqa sosial motivlərin vacibliyi haqqında tərif (E.Patric, A.Kasev, K.Allan, E.İrina və başqaları);

Üçüncü qrupun tərifində isə əsas funksiyalardan biri reallığın gizlədilməsi hesab olunur (C.Lourens, C.Niman, K.Silver və başqaları). Bu deyilənlərdən belə nəticəyə gəlmək olur ki, evfemizmlər üç funksiya yerinə yetirir:

1. danışan üçün kobud və xoşagəlməz sözün yumşaldılması. Bu zaman danışan nitq predmetini qiymətləndirir və düz ifadə onun tərəfindən kobudluq, sərtlik və nəzakətsizlik kimi qəbul olunur;

2. əks tərəf üçün kobud və ya xoşagəlməz sözün yumşaldılması. Bu hal kontekst və nitqin şərtlərindən asılı olaraq əmələ gəlir;

3. reallığın gizlədilməsi. Burada danışan qəbulolunmaz bəzi söz

---

¹ Prichard K.S. The Roaring Nineties. London, 1989, p. 178

birdəşmələrini nəinki sadəcə yumşaldır, həm də hadisənin mahiyyətini gizlədən ifadələri seçir.

İngilis dilində gündəlik həyatda, ailə münasibətlərində evfemizmlərdən çox istifadə edilir, çünki orijinal sözlər bəzən uyğun gəlməyə bilər. Məsələn: *hamilə (pregnant) əvəzinə expecting a baby, in a delicate condition, in a certain position, eating for two, to be in the family way.* Analoji hala Azərbaycan dilində də rast gəlinir. Məsələn: *hamilə əvəzinə iki canlı olmaq, boylu olmaq, yüklü olmaq* və s.

Tədqiqatın üçüncü fəslinin “*Frazeoloji evfemizmlərin yaranmasına təsir edən sosial faktorlar*”adlanan ikinci yarım fəslində evfemizmlərin əmələ gəlməsində tabu söz və ifadələr və yuxarıda sadaladığımız faktorların səbəb olmasından bəhs edilir. Bəzi tədqiqatçılar, məsələn, E.P.Seniçkina evfemiya hadisəsində bir neçə sosial faktoru seçir. Biz evfemizmlərin istifadəsinin sosial şərtlənə bilən motivləri haqqında onun fikri ilə razıyıq. Evfemiyanın sosial şərtlənməsi haqqında danışdıqda, bir neçə səbəb gətirmək olar:

- insan dili ünsiyyət vasitəsidir, o, sosial təbiətə malikdir;
- insanın özü və onun daxili aləmi sosial xarakterlidir, yəni ictimai yönümlü və ictimai şərtlidir;
- evfemistik əvəzlənmənin psixoloji mexanizmi ünsiyyət zamanı aktivləşir;
- evfemizmin seçimi ünsiyyətin vəziyyətindən aslıdır.

Qeyd edək ki, orta sinif nümayəndələri öz nitqlərində yumşaq korrekt ifadələrdən istifadə edərək öz sosial vəziyyətini yüksəltmək üçün hər-hansı bir imkandan istifadə edirlər. Buna səbəb elita tərəfindən nə isə bir vəzifə (qulluq) kimi qəbul olunan sosial vəziyyətdir və iyerarxik nərdivanın ən yuxarısında dayanaraq onlar öz statusunun qaldırılması üçün hiperkorrekt ifadədən istifadə etməməyə cəhd edir. R.Xolderin evfemizm lüğətində iki tematik qrup verilir: təhsil və aşağı intellekt. Müvafiq evfemizmlərin istifadəsində adi misallara baxaq. *To swear like a lord* ifadəsi elitənin müvafiq söz ehtiyatından qaçmamaq tendensiyasını əks etdirir.

Müvafiq evfemizmlərin istifadəsinin misallarına nəzər yetirək: *‘The BBC had been offered the series and had turned it down because one of the pupils was academically subnormal. We do have a special course for the Overactive Underachiever continued. Underachiever* evfemizmi Azərbaycan dilinə tərcümə olunarkən bütün evfemistik xüsusiyyətlərini itirir və adi “bacarıqsızlıq” mənasına gəlir. Adıçəkilən tematik qrupun bəzi yayılmış evfemizmləri bunlardır: *developmentally challenged* (burada

developmental qabiliyyətsizlik kimi nəzərdə tutulur) yəni *inkişaf həvəsli, inkişaf bacarıqlı, academically subnormal*, yəni *akademik zəif, uniquely proficient* (burada *uniquely deffektli* kimi nəzərdə tutulur), yəni unikal bilikli, xüsusi qabiliyyətli.

O.Yespersen qadınların evfemizmlərdən çox istifadə etməyə meyilli olduğunu qeyd edir. O, qadınların nitq davranışının xüsusiyyətlərinə, dilin inkişafının təsirinə diqqət yetirərək yazır ki, bir çox evfemizmlər məhz qadınlar tərəfindən yaradılır¹.

P.Tradqil göstərir ki, qadınlar dilin daha nüfuzlu variantından istifadə edir (burada biz kobud ifadələrdən məhrum, nəzakətli və ritorik evfemizmlərin istifadəsini nəzərdə tuturuq).² Alimə görə, onların istifadəsi qadınlar üçün mühüm olan sosial statusla izah olunur. Bu səbəblərə o, qadının uşağa tərbiyə verməsi, uşağa düzgün nitq normaları öyrədən onlara mədəniyyəti aşılması və s. aid edilir. Bundan belə qənayyətə gəlirik ki, qadınlar bu cür dil vasitələrindən öz statuslarını vurğulamaq üçün istifadə edirlər. Kişilər hərəkətlərinə görə, qadınlar isə görünüş və danışığına görə seçilir.

Dissertasiyanın üçüncü fəslinin “*Kütləvi informasiya vasitələrində frazeoloji evfemizmlər*” adlanan üçüncü yarımfəslə ingilis və Azərbaycan dillərində evfemistik ənənələrin geniş vüsət almasının əsas səbəbi olan KİV (kütləvi informasiya vasitələri)-dən bəhs edilir. Bu ənənələr hərbi terminologiyadan da yan keçməmişdir. Belə ki, ingilis dilində əvvəllər daha çox işlədilən *search and destroy*, yəni *düşməni qüvvələrini aşkarlamaq və məhv etmək* ifadəsi daha yumşaq ifadə olan *search and clear*, yəni *düşməni qüvvələrini aşkar etmək və təmizləmək* ilə əvəz edilir. Məsələn: *mass bombing*, yəni *kütləvi bombardman* termini hazırda *protective relation*, yəni *müdafiə məqsədilə cavab zərbəsi* kimi adlandırılır. Müxtəlif *nüvə raketləri* rəsmi, hərbi dairələrdə təntənəli şəkildə *peace keeper* frazeoloji evfemizmi kimi istifadə olunur ki, hərfi tərcümədə bu *sülh keşikçisi* mənasını verir.

Siyasi kommunikasiya həm şifahi, həm də yazılı mətnlərin geniş spektrini əhatə edir (xidməti siyasi sənəd, parlamentdə və ya nümayişdə çıxış, siyasi müsahibə, qəzətdə siyasi məqalə, siyasi partiyanın programı və

---

¹ Partridge E. Slang to day and yesterday. London, 1979, p. 246

² Trudgil P. Standard English in England. England Cambridge University Press, 1984. p. 350

s.). Siyasi ünsiyyətdə evfemiyanın rolunun tədqiqi üçün kütləyə uyğun və müvafiq siyasi ünsiyyətin növlərinin seçimi diqqəti cəlb edir. Kütlə hesab olunan adresatın verbal ünsiyyət forması həmçinin ictimai ünsiyyət adlanır.

Evfemiya düzgün siyasi leksikanın yaranmasında ən effektiv vasitələrdən biridir. Siyasi evfemizmlər Vyetnam müharibəsindən sonra dilçilərin daim diqqətini cəlb edir. Siyasi diskurs gerçəkliyi bəzəmək və real hadisələri ört-basdır etmək üçün yaradılıb. Buna görə də evfemizasiya tendensiyası siyasi dilin pragmatik qanunauyğunluqlarından biri hesab olunur.

Siyasi evfemizmlərin aşağıdakı növlərini göstərə bilərik: 1) motivləşmə; 2) müəyyən çalarlı dominantların mövcudluğu; 3) dilin sehri funksiyalarının yaradılma bacarığı, onların köməyi ilə yeni mifologemlər yaradılması; 4) semantik planda disfemizmlərlə birgə “mənim-başqasının” baza qarşılaşmasını yaratmaq bacarığı; 5) lozunqlar (siyasi affektlər); 6) evfemistik əvəzlənmənin dialektliyi; 7) ictimai fikrin mobilizasiyasında ritorik strategiyanın olması; 8) disfemizmlərlə atonal işarələrin bir sinfə aidliyi.

Siyasi evfemizmlərin əsas xüsusiyyəti onların sehri gücə malik olmasıdır. Ad dəyişərkən denotatın xüsusiyyətlərlə birgə mahiyyəti də dəyişir. Əslində hadisənin mahiyyəti deyil, potensial resipientə çatdırılma üsulu dəyişir.

Siyasi evfemiya dilə bilərəkdən təsir göstərir və bunun nəticəsində hökumət başçılarına xeyir olan mifologemlər yaranır.

Misal kimi war (müharibə) terminini *humanitarian mission* (humanitar missiya), *peacemaking operation* (sülh məramlı əməliyyat) və s. kimi terminlərlə əvəzlənməsini gətirmək olar. Evfemistik əvəzlənmə zamanı mənfi çalar daşıyan semlərin “seçilməsi” baş verir. Bu cür əvəzlənmənin nəticəsində (*war, invasion* terminləri *peacemaking operation, humanitarian mission, liberation* terminlərlə əvəz olunur) əsas ad (“müharibə”) “qeyri-qanuni məqsəd”, “zorakılıq” kimi komponentlərlə əvəz olunur. Nəticədə, mənanın qeyri-müəyyənliyin mənfi çalarları tamamilə neytrallaşdırılır. Beləliklə, evfemizmlərin çoxu üslubi markalanmış qəbul olunur və daha güclü potensiala malikdir.

Ölümlə bağlı frazeoloji evfemizmləri nəzərdən keçirərkən görürük ki, ölümlə əlaqədar olan frazeoloji evfemizmlər bütün dillərdə mövcuddur. Bu cür evfemizmlər həm şifahi nitqdə, həm də yazılı nitqdə geniş yayılmışdır və onların müxtəlif formalarına rast gəlinir. Ölüm hadisəsinin özü insanlara pis təsir bağışladığı kimi, onu ifadə edən frazeoloji birləşmələr də mənfi təsire malikdir. Ölümlə bağlı frazeoloji evfemizmlərin aşağıdakı formaları vardır:

a) öz əcəli ilə ölməklə bağlı: *to die with one's boots on* (vaxtsiz olmaq və ya vəziyə başında ölmək); *to breath one's last* (son nəfəsini almaq); *to depart this life* (bu həyatı tərk etmək, həyatla vidalaşmaq); *done for*" (elə bir çətin vəziyyətdə olmaq ki, oradan çıxmaq mümkün deyil) (ədəbi dildə); *on one's death bed* (ölüm yatağında olmaq, ölüm ayağında olmaq); *one's number is up* (ölümü yaxınlaşıb, vaxtı çatmaq, vaxtı yetişmək); *not long for this world* (vaxtı bitmək, vaxtına az qalmaq);

b) bir kəsi öldürməklə bağlı: *to bite the dust* (öldürmək); *to blow someone's brains out* (beynini göyə sovurmaq (eyni zamana slenqdir)); *to cash in one's chips* (oyunun sonunda haqq-hesabı çürütmək); *to be struck down* (öldürmək, ağır xəstəliyin kimisə öldürməsi) mənasındadır.

Bir sıra frazeoloji evfemizmlər birbaşa ölüm mənasını yox, bir kəsin ölüm vəziyyətində olmasını bildirir. Məsələn: *to die game* (qəhrəman kimi ölmək), *to breath one's last gasp* (son nəfəs), *to be gathered to one's fathers* (haqq dünyasına qovuşmaq), *to sleep in the grave* (əbədi yuxuya getmək) və s.

"*Nəticə*"də tədqiqat işinin əsas məzmunundan, eləcə də araşdırmalardan irəli gələn elmi qənaətlər aşağıdakı kimi ümumiləşdirilmişdir:

- bədii ədəbiyyatda geniş istifadə olunan söz və söz birləşmələri məcazi mənaya malik olur və dilin məcazi imkanları frazeologizmlərin yaranması na səbəb olur;

- evfemizmlər söz və frazeoloji birləşmələr vasitəsi ilə əmələ gəlir. Dildə evfemizmlərlə yanaşı, disfemizmlər də mövcuddur. Disfemizmlər evfemizmin əksi kimi yaranmışdır. Əslində disfemizmlər tabu olsa da mənanı sərt, kobud və mənfi mənada təsirli ifadə etmək məqsədi daşıyır. Disfemizmlərdə üslubi çalar, modallıq, subyektiv münasibət daha güclü olur;

- evfemizmlər üç funksiya yerinə yetirir; danışan üçün kobud və xoşagəlməz sözün yumşaldılması, əks tətəf üçün kobud və ya xoşagəlməz söz və birləşmələrin yumşaldılması, reallığın gizlədilməsi;

- evfemizm fenomeni müasir dil və mədəniyyətdə kommunikasiyanın ayrılmaz universal komponentidir və münaqişəsiz uğurlu ünsiyyətin əsas vasitələrindən birinə xidmət edir;

- qəzet mətnlərində istifadə olunan bir çox evfemizmlər üslubi səciyyə daşıyır;

- politoloqların fikrincə, siyasi diskursun fenomeni, demək olar ki, siyasəti əvəz edən anlamın çoxtərəflilik, çoxmənalılıq və mürəkkəbliyinə görə təyin oluna bilər;

- semiotik nöqtəyi-nəzərdən siyasi diskurs ölkənin siyasi

strategiyasını əks edən siyasi diskurs və mətnlərdə istifadə olunan danışmaq aktları ilə birlikdə real və potensial (virtual) ölçüyə malik olan kommunikasiya sistemidir;

- publisistik mətnə evfemizmlərin istifadəsi təsəvvürü, resipientin emosiyasına effektiv təsir etməyə kömək edir. Belə ki, yaradıcı cəhdlər tələb etdiyindən evfemistik nəqlətmə daha diqqətə layiq olur. İstifadə olunan evfemizmlər emosional cəhətdən daha maraqlı olur.

Dissertasiyanın əsas məzmunu və müddəaları müəllifin aşağıdakı dərc olunmuş əsərlərində öz əksini tapmışdır.

1. İngilis dilində frazeoloji evfemizmlər // Filologiya məsələləri, AMEA, Əlyazmalar İnstitutu, Bakı: Elm və Təhsil, 2012, № 5, s. 179-182
2. Evfemizmlərin yaranmasında tabu sözlərin rolu / Xarici dillərin tədrisinin aktual problemləri. V respublika elmi-praktik konfransının materialları. Bakı: Mütərcim, 2012, s. 112-114
3. İngilis dilində frazeoloji evfemizmlərin sinonimliyi / Tətbiqi dilçiliyin müasir problemləri. Beynəlxalq konfrans. Bakı, Mütərcim, 2012, s. 293-296
4. Müxtəlif sistemli dillərdə ismin kəmiyyət kateqoriyasının ekspressiv üslubi potensialı / Xarici dillərin tədrisinin aktual problemləri. V respublika elmi-praktik konfransının materialları. Bakı : Mütərcim, 2014, s. 305-307
5. Qloballaşmanın məişət frazeoloji evfemizmlərə təsiri XXI əsr mədəni paradigması multimedəni aspektdə / Respublika elmi-praktik konfransının materialları. Bakı: Mütərcim, 2014, s. 177-178
6. The phenomenon of euphemisms in language // Intercultural Communications. Tbilisi, 2015, p. 23-24
7. Структурно-семантические характеристики фразеологических эвфемизмов // Low and Politology. Moldova, 2015, c. 64-66
8. İngilis və Azərbaycan dillərində evfemizmlərin tematik qrupları / Doktorantların və gənc tədqiqatçıların XIX respublika elmi konfransının materialları. II cild. Bakı, 2015, s. 17-19
9. İnsan fəaliyyətində evfemizmlərin ritorik funksiyalarına dair / Xarici dillərin tədrisinin aktual problemləri. Respublika elmi-praktik konfransının materialları. Bakı: Mütərcim, 2015, s.104-107
10. Tabunun disfemizm və slenqlərlə oxşar və fərqli əlamətləri / Dil və mədəniyyət. Respublika elmi-praktik konfransının materialları. Bakı, İqtisad Universiteti nəşriyyatı, 2015, s. 381-383

Фразеологические эвфемизмы
в английском и Азербайджанском языках

РЕЗЮМЕ

Данная работа посвящена изучению фразеологических эвфемизмов в английском и Азербайджанском языках. Работа состоит из введения, трёх глав, заключения и списка использованной литературы.

Во введении говорится об актуальности, предмете, целях, теоретической и практической значимости, методах исследования, научной новизне и структуре работы.

Первая глава, названная «Проблемы исследования эвфемизмов в английском и Азербайджанском языках» состоит из трёх подглав. В данной главе используются стилистические методы, характерные для английского и Азербайджанского языков. Кроме того, здесь рассматриваются особенности табу, сленга и дисфемизм.

Вторая глава, названная «Лексико-семантические особенности фразеологических эвфемизмов в английском и Азербайджанском языках» состоит из трёх подглав. В ней исследуются семантические особенности лексико-семантических значений фразеологических эвфемизмов. Особое внимание в данной главе было уделено синонимичности эвфемизмов и структурным особенностям дисфемизмов в английском и Азербайджанском языках.

Третья глава, названная «Функциональный анализ фразеологических эвфемизмов в английском и Азербайджанском языках» посвящена функциональному анализу фразеологических эвфемизмов в обоих языках. Она состоит из трёх подглав. Здесь эвфемизмы рассматриваются в качестве лексических средств. Эвфемизмы, используемые в юриспруденции и СМИ, а также факторы, влияющие на формирование фразеологических эвфемизмов, были подвергнуты тщательному анализу в данной главе.

В заключительной части диссертации представлены результаты исследования.

Phraseological euphemisms
in the English and Azerbaijani Languages

SUMMARY

The present thesis is dedicated to the study of phraseological euphemisms in English and Azerbaijani Languages. It consists of an introduction, three chapters, a conclusion, and the list of the used literature.

Introduction substantiates the choice and actuality of the theme, determines aims and purposes, theoretical and practical significance, methods of investigation and specifies the structure of the thesis.

The first chapter titled “The problems of investigation of euphemisms in the English and Azerbaijani languages” consists of three subchapters. The chapter deals with the expressive and stylistic devices of the English and Azerbaijan languages, moreover, it touches upon the classification of taboos and their role in linguistics, and also the peculiarities of slangs and dispheemisms in the said languages.

The second chapter named “Lexico-semantic peculiarities of phraseological euphemisms in the English and Azerbaijani languages” consists of three subchapters. Here the semantic features of phraseological euphemisms, thier lexico-semantic meanings are analyed. The synonymy of phraseological euphemisms and structural peculiarities of dispheemisms in the English and Azerbaijani languages are also investigated.

The third chapter is titled “The functional analysis of phraseological euphemisms in the English and Azerbaijani languages”. The chapter consists of three subchapters. Firstly, the phraseological euphemisms are analyzed as lexical devices, then the use of euphemisms and dispheemisms is considered. Besides, the euphemisms connected with crime and death, their use in jurisprudence and mass-media, and the factors playing a considerable role in the formation of phraseological euphemisms are also investigated in this chapter.

Conclusion summarizes the basic results of the thesis.

Çapa imzalanıb: 22.02.2018
Format: 60x84 1/16. Tiraj: 100.

«Mütərcim» Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi
Bakı, Rəsul Rza küç., 125
tel./fəks 596 21 44
e-mail: mutarjim@mail.ru

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ЯЗЫКОВ

На правах рукописи

ЗЕМФИРА РАФИК ГЫЗЫ АХМЕДОВА

ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ЭВФЕМИЗМЫ
В АНГЛИЙСКОМ И АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ЯЗЫКАХ

5714.01 – Сравнительно-историческое
и сравнительно-типологическое языкознание

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание ученой степени
доктора философии по филологии

Баку – 2018